

zeven-en-twintighonderd mannen gegrepen, van wie er tweehonderd in Vollenhove, waar Rauter in het plaatselijk hotel zijn hoofdkwartier had, een nieuwe vrijstelling kregen. Ca. vijf-en-twintighonderd moesten onder bewaking via Zwartsluis naar Meppel lopen waar zij hongerig en kletsnat van de regen arriveerden; van daaruit werden ca. duizend in Duitsland tewerkgesteld en misschien evenveel in Drente; in Meppel konden overigens enkele honderden ontsnappen uit de scholen waar men hen had opgesloten. In de polder bleven nog geen vijfhonderd tewerkgesteld en achter, de meesten ouder dan veertig jaar.

In Drente werden van begin oktober af bij het oproepen van spitters niet de gewestelijke arbeidsbureaus ingeschakeld, maar de burgemeesters; 'sommigen [hunner] doken onder, anderen', aldus J. Poortman, 'probeerden er op eigen manier onderuit te komen' – de NSB'er die commissaris van de provincie was, dr. J. L. Bouma, weigerde medewerking aan de Duitse actie.¹ Razzia's volgden waardoor in totaal op zijn minst tussen de zes- en zeventuizend Drentenaren op het traject Meppel-Groningen aan het graven werden gezet.

In de stad Groningen en ook elders in de gelijknamige provincie werden in oktober maar vooral in november alle achttien- (later: zestien-) tot vijf-en-vijftigjarige mannen opgeroepen om te spitten. In verscheidene plaatsen dook het gemeentepersoneel onder, de gemeentesecretaris van Haren die in Vries was gegrepen, werd doodgeschoten. Ook hier noopte de tegenwerking van het ambtelijk apparaat de bezetter hardere middelen te gebruiken. Stadswijken en dorpen werden afgezet, de ook elders gebruikte geluidswagens verschenen en gelast werd dat alle mannen van zestien tot vijf-en-vijftig jaar zich voor het spitten kwamen aanmelden. Hoevelen de Duitsers in deze provincie in handen kregen, is niet bekend maar het waren er stellig duizenden aangezien in maart in de sector-Groningen van de *Organisation Todt* nog ruim acht-en-eenhalfduizend spitters aan het werk waren.

Wat Friesland betreft, weten wij dat begin december ca. vijfduizend mannelijke inwoners naar de nieuwe stellingen waren overgebracht om er te spitten en dat toen werd vastgesteld dat Leeuwarden (uit die stad kwamen eind oktober ca. tweeduizend mannen in Doesburg terecht), Sneek en Harlingen voorlopig van nieuwe acties verschoond zouden blijven aangezien uit die drie gemeenten reeds voldoende mannen waren

¹ J. Poortman: *De jaren 1940-1945* (1968), p. 208-09.